

**„...KARAKTERT, LÁTVÁNYT TEREMTENI, VALAMIT MEGSEGÍTENI...”
BESZÉLGETÉS BÁNKI RÓZÁVAL, A METANOIA JELMEZTERVEZŐJÉVEL
ÉS KIVITELEZŐJÉVEL**

Te a ruhatervezéssel, ruhakészítéssel járultál hozzá az előadások látványvilágához. Tudnál-e mesélni ezekről a folyamatokról?

A jelmeztervezés csak egyik eleme a színházi előadás struktúrájának. Mint látványteremtő elem a vizuális szemléletű néző számára fontos, mert ábrázolni tudja a gondolatot. A színház eleve a látványra épül, mert ha nem így volna, senki nem járna színházba, hanem fotelban olvasná a drámákat. A Metanoia látványvilága az első perctől kezdve féltre dobta a szemfényvesztést, nem engedte, hogy klisévé merevedjen az előadás. Elvetett minden hagyományos értelemben vett teatralitást, visszataszító mutatványosdít és hatásvadászó mechanizmust. Önmaga volt az új forma. A díszletek és jelmezek sajátos művészi objektumokká váltak, amelyek a létezés kényszerének és lehetetlenségének lényegi kategóriáit fogalmazták meg a szépség jegyében. Amikor az előadásokat tervezik, egy jó rendező arról beszél a tervezővel, hogy milyen előadást akar rendezni, mit akar közölni. Minél többet mond erről, annál világosabb, mit szeretne látni. Megjelenik a közös kép, amit több oldalról lehet tökéletesíteni. Peróval rengeteget beszélünk erről, és létrejött egy sajátos összhang, amely folyamatosan fejlődött és állandó mozgásban volt. Sokat jártunk az Ecsere tárgyát és régi ruhákat keresni. Szerettem ezeket a folyamatokat, amíg a tervből előadás lett. A Metanoiának nem volt varrodája, ezért nehezebb volt a kivitelezés, mert meg is kellett varrni a ruhákat. Például a *Balgák kertje* című előadás ruháira kézzel foltokat, kis csipkéket, rátéteket varrtam. És így készültek a díszletek is. Hetekig, sokszor hónapokig dolgoztunk egy-egy előadáson. És amikor elkészült, benne volt a kezünk munkája, a szívünk és az agyunk. Sok időt töltöttünk vele és a részünkké vált. Én egy idő múlva visszakanyarodtam az állami színházakhoz. Ennek több oka volt. Többek között az, hogy azóta a Metanoia nem készített új előadást.

Mikor és hogyan talákoztál a Metanoiával?

1990-ben az egyik ruhabemutatómon fellépő lány – Kávai Kata – hozta el hozzám Perot, aki akkor rendezte Szegeden a volt egyetemi színházi csoportjával az *Eszme-idő* c. előadást, amihez jelmeztervezőt keresett. Én akkor a szolnoki színházban dolgoztam, onnan mentem hozzájuk Szegedre. Döntéssel persze nem tudtam, mit vállalok, de abban biztos voltam – a rendezővel való beszélgetés után –, hogy az előadás célja és látványvilága az enyémmel annyira azonos, mintha nekem találták volna ki.

Akkor még nem volt szó Metanoiáról, csak naiv, szürreál ajándékról (amit lehet szó szerint érteni). A rendező elmondta látomását, amely alapján azonnal láttam magam előtt a karaktereket, mint archaikus figurákat és a teret, amely a klasszikus avantgárd hagyományokra épült, ebből hozott létre új formát. Emellett ott volt a megírt szöveg: Hérakleitosz, Hölderlin, Weöres Sándor írásai stb., aminek nyomán egy különös és izgalmas színházi kísérlet³ bontakozott ki előttem, amiben örömmel vettem részt. Már az első

³ Szó szerint kísérletre kell gondolni, mert akkor semmilyen reális esély nem mutatkozott az előadás megvalósítására.

alakalommal megmutatkoztak azok a jelek, amelyek az előadások irányát pontosan kijelölték. Ez az irány a változtatásról szólt. És persze szép volt. Törékenyen és elementárisan szép. Antonin Artaud, Tadeusz Kantor, Jeles András, Erdély Miklós, Bódy Gábor voltak az elődök. A stílusa főleg Kantorra emlékeztetett.

A csoport csak később kezdte el magát Metanoiának nevezni, amikor már nyilvánvalóvá vált, hogy létezik egy mag és megmaradtak a viszonylag állandó résztvevők. Főleg a játékos között – mert évekig jövés-menés volt jellemző, ami inkább menés volt. De pár év múlva kb. 6-8 emberre folyamatosan lehetett számítani. Persze, aki maradt, az nem akármit vállalt magára.

Ez a színház – és főként Pero, az alapítója – azt az utat választotta, ami a megfordulás, megtérés (nem vallási értelemben), a folyamatos változásnak megfelelő választotta ars poeticájának, és az ennek megfelelő életformát követelte a résztvevőktől is.

És nem fizetett, ami elég nagy áldozatot jelentett a benne dolgozó embereknek (amíg el nem jutott abba az állapotba, hogy ezt szerény módon megtehesse).

A Metanoia – véleményem szerint – sajátos művészi létformaként jelent meg a '90-es években, amit lehetett szeretni, megvetni, de mindenképpen el kell ismerni, hogy stílust teremtett és a legfigyelemreméltóbb színházi, formai hagyományokat folytatta, amelyből megteremtette sajátos művészi látásmódját.

A NO-ART nevű neoavantgárd jelenséghez is kapcsolódtál, több ruhakiállítás csináltál ennek jegyében. A NO-ART-os ruhavilág milyen mértékben köszönt vissza a Metanoia előadásokban?

A Metanoia annyiban kapcsolódott a NO-ART-hoz⁴, hogy a NO-ART Front c. írást Pero követte el. De volt performansz valamint kiállítás és ruhából, viszont mindkét jelenség önállóan is működött. Persze az ötletek jöttek-mentek „jobbra-balra elhajlással” (Szentkuthy Miklós). Kecskemét és Szeged, Kecskemét és Budapest között. A NO-ART ruhák: kis fekete ruhák és kombinék (lásd NO-ART Front – Pero) egyszer csak divattá váltak, amit már nem bírt ki a Boris Lurie által meghirdetett kiáltvány nyomdafestéke, így feloszlatta magát, bár egy rövid időre Budapesten megújult, de ezt már elsöpörte a '90-es években megjelenő márkaőrület és az uniformizálódás szele.

A NO-ART mindenestre nem köszönt vissza a Metanoia-ruhákban, csak ahol erre szükség volt – de ott nagyon!

Hogyan látod a Metanoia-előadásokat, kimutatható-e egy fejlődési vonal? Melyik előadást érzed a legsikerültebbnek, akár a ruhakészítés, akár az egészet tekintve?

Az előadások folyamatosan fejlődtek színvonalukban; viszont mindenki más-más szempontok alapján választ egy-egy előadást fontosnak.

4 A NO-ART jelenséghez nem kapcsolódtam, hanem elindítottam. Ez egy életstílus volt akkoriban, szellemi tartalommal, amit Boris Lurie amerikai költő fogalmazott meg egy kiáltványban.: „.... A NO-ART indítéka a zsigerekből jön. Nem művészi foglatosság: luxus holmitól a ganajig: társadalmi, művészeti változás. A NO-ART, amelyet irgalmatlanul elnyomott és megtizedelt a művészi világpiac zsarnoksága, de megsemmisíteni, kiirtani mégsem tudta. A NO-ART művészettel próbálja befolyásolni az életet. A NO-ART a kulturális furdoklás válságművészete. Jelentős, személyes kifejezőmód, amely természetesen ered a tartalomból. A témabemutatók és egyéb manifesztációk sodrában frissen fejlődik.” Nem tudok róla, hogy Magyarországon ennek irányzatnak túl sok követője lett volna. Leképeződése a ruhákban nyilvánult meg, ami a '80-as évek közepétől napjainkig tart. De ez egy külön fejezet.

ÁTKOZOTT TÖRTÉNET

Bánki Róza

Fotó: Révész Róbert

Mondanivaló szempontjából a *Védett állatok* tartom a legjobb előadásnak, a látványvilág és a tartalom legtökéletesebb kifejezése értelmében. Érzelmi szempontok alapján viszont az *Öregek otthona* c. előadást gondolom a legszebbnek, és ehhez fűződnek leginkább személyes élményeim, ha nem is mind pozitívak.

Ruhák szempontjából legjobb a *Balgák kertje*: zsákból, rongyokból toldozott-foltozott ruhák, amelyek tudtak az enyészetről, a számkivetettségéről, a sérültségről, az egyéni sorsokról és arról, hogy mi fontos és mi lényegtelen.

Az *Átkozott történet*ben Demcsák Katától vettem át a bolond lány szerepét, aki az angyal könnyecskéjeit gyűjti egy kancsóba és azzal itatja a mindenüktől megfosztott szerencsétleneket. A jószág mint lényeg kategória itt vált teljesen nyilvánvalóvá a Metanoia által megfogalmazott egyéb kategóriák mellett.

Az *Eszme-idő* ortopédcipős menyasszonya a legszebb menyasszony volt, akit valaha láttam – nemcsak azért, mert saját kezemmel varrtam a ruháját –, de ez a mi menyasszonyunk az örök menyasszony volt, és mint fogalom valósult meg: időtlen és esendő, akárcsak a fogyatékos Caspar, akit a mi kopasz színésznőnk a szívből alakított (kaphatott volna Oscart is, ha ezt nem Szegeden csinálta volna). És persze nem ő volt az egyetlen színésznőnk. A másik, aki több előadásban is játszott, ugyanúgy volt tökéletes nagymama, mint mideres kokott. És az egyik előadásban, ahol végig vízben állt, egyetlen arcizma sem rándult, pedig nagyon is rándulhatott volna.

Azután ott voltak a tárgyak: damilszálon közlekedő fehér alsónadrág, gyógyszerosztó gépezet, archív filmekből megidézett, WC-papírból készült bábockák, hatalmas mindent bedaráló futószalag, fabudi, repülő házikó, rengeteg gázálarc és az angyal, aki drótvázis sovány testén libegő tollpíhékkel átrepült a nézők feje fölött. Persze ez a felsorolás elég szegényes ahhoz képest, amilyen fémszerkezeteket és egyéb mágikusnak minősülő tárgyakat a Metanoia felvonultatott. És a látvány mellett nem feledkezhetünk meg a gyönyörű zenékről sem.

Azt gondolom, ha csak egyetlen pillanatot őrzött meg a néző ezekből az előadásokból, akkor is elvitt valamit, ami egyszer továbbgondolásra érdemes.

Általánosan nem tudom értékelni az előadásokat, ahhoz túlságosan érintett vagyok, és különben sem érdekelnek az általánosságok.

A Metanoia különös volt. Persze nem gondolom, hogy erről múlt időben kell beszélni, mint hogy a Metanoia mindig is önmagáért beszél – ha beszél.

Mit tartasz az elmúlt 15 év munkájából pozitívumnak, amit tovább kellene erősíteni, és mit negatívumnak, amin változtatni lehetne?

15 év az hosszú idő, akár az az idő, amit az ember az iskolában vagy a hivatásában eltölt. Vagy hosszú betegségben. Egy házasságban. Az érintettség azt jelenti: benne lenni, belülről látni. Egy kívülről objektívebb képet tudna festeni a Metanoiáról. Én azt gondolom, ez egy sűrű időszak volt. Tele volt pozitívummal és negatívummal. Túlságosan belterjes volt. És persze a benne lévő állandóan ki akartak lépni és azután visszalépni. Hát minden volt, ahogy kell ennyi idő alatt, de aki benne volt, az mind tudja, hogy nem előtte vagy mellette, hanem benne volt valamiben.

Változtatni lehetne, de kívülről nem, csakis belülről érdemes.

Nemcsak ruhatervezés, -készítés volt a feladatod, hanem játszottál is az egyik darabban, az Átkozott történetben. De más színházakban is dolgoztál, már Metanoia előtt is, után is. Összehasonlítva a többivel, hogyan élted meg a Metanoiás szerepedet? Miben volt más, mint a többi?

Más színházakban nem játszottam, csak terveztem. A színjátszást nem lehet összehasonlítani a jelmeztervezéssel, mert függetlenül attól, hogy mindkettő az előadásért dolgozik, más a lényegük. Ruhát tervezni számomra azt jelenti: karaktert, látványt teremteni, valamit megsegíteni. A szép ruha nem a csillogásról szól. A jó ruha biztosan szép. A színész az más, az teljes örület, más állatfajta. Jó volt benne lenni az *Átkozott történetben*, de nem vagyok szabad ember, az időmmel nemcsak én rendelkezem, ezért lehetetlen, és különben is én kitaláló vagyok, nem végrehajtó.

Hogy miben más a Metanoia? Minden színház más! Minden előadás egy rendezőtől függ. Ő az, aki vagy megtalálja az embereit és létrehozza azt, amit akar, vagy nem. Nincs jó vagy rossz színház. Jó vagy rossz rendező és előadás van.

Persze van különbség egy állami színház és egy alternatív színház között. Pl. egy állami színház szerződik és fizet. Egy alternatív nem biztos. De nem ez a lényeg, hanem, hogy mihez adod a neved és mihez nem.

Fontosnak tartod a Metanoiát?

Igen, fontosnak. A Metanoia lényegi kategóriákat fogalmazott meg az előadásaiban. Ha az ember egyszer megnéz egy Metanoia-előadást, talán nem dönti el azonnal, hogy fontos dolgot látott. De ha az ember lát egy Metanoia előadást, akkor biztosan érzi, hogy fontos dolgot látott.

A magyar színházi palettán ugyanolyan helye van, mint bármelyik színháznak. Színvonalában is jó helyen áll, viszont kevesen ismerik.

Azok a Metanoia-előadások, amelyek fillérekből és a résztvevők szeretetéből születtek mégis eljutottak budapesti és európai befogadókra és rangos fesztiválokra, és mindenütt elismerésben részesültek.

A legfontosabbnak azt tartom, amit az emberekben elindított a Metanoia.

ÁTKOZOTT TÖRTÉNET

Katona Tamás, Bánki Róza

Fotó: Révész Róbert